

**PROEFSLEUVENONDERZOEK ARCHEOLOGIE
NORG ESWEG FASE 1 (DRENTHE)**

ACTIUM WONEN

1 december 2010
075210919.0.2
B01034.699901.0500

Inhoud

Samenvatting	3
1 Inleiding en onderzoekskader	4
1.1 Aanleiding onderzoek	4
1.2 Onderzoekslocatie	4
1.2.1 Afbakening plangebied	4
1.2.2 Huidige situatie en toekomstig gebruik	6
1.2.3 Bodemverstorende activiteiten	6
1.2.4 Onderzoeksdoel	6
2 Verwachtingsmodel	7
2.1 Inleiding	7
2.2 Verwachtingsmodel	7
2.3 Programma van eisen	8
2.3.1 Onderzoeksvragen	8
3 Veldonderzoek	9
3.1 Opzet	9
3.2 Resultaten	9
3.2.1 Bodemopbouw	9
3.2.2 Grondsporen en vondsten	10
4 Vondsten	13
4.1 Algemeen	13
4.2 aardewerk	13
4.2.1 Inleiding en werkwijze	13
4.2.2 Conservering	13
4.2.3 Datering	14
4.2.4 Conclusies	15
4.2.5 Literatuur	15
5 Onderzoeksvragen, conclusies en aanbevelingen	18
5.1 Onderzoeksvragen	18
5.2 Vergelijking aangrenzend onderzoek	19
5.3 Conclusies	20
5.3.1 Synthese	20
5.4 Waardering	21
5.5 Aanbevelingen	21
Bijlage 1 Bronnen	22
Bijlage 2 Puttenkaart	23

Bijlage 3	Veldtekening	24
Colofon		25

Samenvatting

Inleiding

Langs de Esweg te Norg is nieuwbouw gepland. Op dit moment is het plangebied nog bebouwd, deze bebouwing zal worden gesloopt ten gunste van de nieuwbouw. Zowel de sloop van de bestaande als de bouw van de nieuwe woningen zal gepaard gaan met bodemverstoring. Deze activiteiten kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden in de bodem aantasten. In verband met deze ontwikkelingen is in 2009 door ARCADIS een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd¹. Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd zodat het in het verkennend booronderzoek geformuleerde verwachtingsmodel wordt getoetst en zo nodig wordt aangevuld.

Archeologisch onderzoek

Het verwachtingsmodel van het voorliggende verkennende booronderzoek bevat een algemene verwachting omtrent datering en complextype vanaf paleolithicum tot de nieuwe tijd. Op basis van vondsten in de omgeving is een specifieke verwachting voor (nederzettingen)resten van de steentijd, Romeinse tijd en vooral middeleeuwen en nieuwe tijd. Vanaf de laat-paleolithicum kunnen sporen zoals haardkuilen worden verwacht. Vanaf de midden-neolithicum kunnen huisplattengronden en andere aan een erf gerelateerde sporen en structuren (spiekers, hutkommen, kuilen, greppels en dergelijke) worden verwacht.

De aanwezigheid van dit esdek kan eventuele onderliggende archeologische waarden hebben beschermd tegen latere bodemingrepen. De conservering van organische en ijzeren objecten zal, met uitzondering van vondsten onder het grondwaterpeil, overwegend slecht zijn. Objecten van brons, (half)edelmetalen en andere anorganische voorwerpen kunnen wel goed geconserveerd zijn gebleven, voor zover zij na depositie en bij latere ontginning niet verder zijn beschadigd.

Waardering en aanbeveling

Omdat nog maar 3,3% van fase 1 door middel van proefsleuven is onderzocht, zal nog minimaal 1,7% dienen te worden onderzocht. Dit is als gevolg van het niet krijgen van betredingstoestemming vooralsnog niet mogelijk. Wanneer ook de resterende 1,7 % is onderzocht zal het gehele gebied van fase 1 gewaardeerd worden. In combinatie met eveneens nog uit te voeren fase 2 kan de vindplaats goed worden gewaardeerd.

Het gehele plangebied is nog niet onderzocht. Het is daarom niet mogelijk om een goede waardering te geven van de vindplaats. Wanneer het resterende deel van fase 1 is onderzocht, zal de vindplaats worden gewaardeerd.

De oorspronkelijke aanbeveling van het IVO blijft van kracht en het gehele plangebied van fase 1 en 2 zal moeten worden onderzocht door middel van proefsleuven.

De implementatie van deze aanbevelingen is afhankelijk van het oordeel van het Bevoegd Gezag van de gemeente Noordenveld, hierin vertegenwoordigd door het Drents Plateau.

¹ Kluit 2009

HOOFDSTUK 1 Inleiding en onderzoekskader

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

Langs de Esweg te Norg is nieuwbouw gepland. Op dit moment is het plangebied nog bebouwd, deze bebouwing zal worden gesloopt ten gunste van de nieuwbouw. Zowel de sloop van de bestaande als de bouw van de nieuwe woningen zal gepaard gaan met bodemverstoring. Deze activiteiten kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden in de bodem aantasten. In verband met deze ontwikkelingen is in 2009 door ARCADIS een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd². Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd zodat het in het verkennend booronderzoek geformuleerde verwachtingsmodel wordt getoetst en zo nodig wordt aangevuld.

1.2 ONDERZOEKSLOCATIE

1.2.1 AFBAKENING PLANGEBIED

Het plangebied is gelegen aan de zuidkant van de bebouwde kom van Norg. Het plangebied wordt in het zuidwesten begrensd door de Disselwand en in het noordoosten door de Vreding. Het plangebied ligt grotendeels ten zuidoosten van de Esweg. Het totale plangebied heeft een omvang van circa 1,9 ha. In deze eerste fase is circa 376 m² proefsleuven onderzocht. In 2011 volgt fase 2 en zal de rest van het plangebied worden onderzocht. In tabel 1.1 en afbeelding 1.1 zijn de kerngegevens van het plangebied nogmaals opgenomen.

Tabel 1.1
RD-coördinaten plangebied

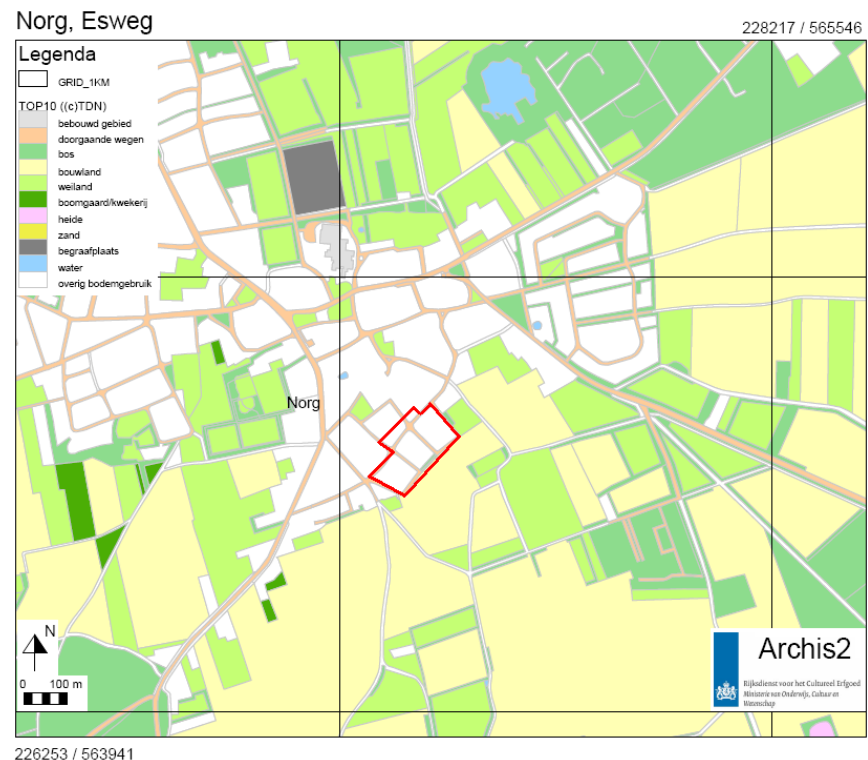
Coördinaten onderzoeksgebied	X-coördinaat	Y-coördinaat
Noord	227.210	564.715
Oost	227.280	564.635
Zuid	227.145	564.500
West	227.065	564.540

² Kluit 2009

Tabel 1.2
Objectgegevens

Objectgegevens plangebied	
ARCADIS projectnummer	B01034.699901
Projectnaam	Proefsleuvenonderzoek Archeologie Norg Esweg. Fase 1
Plaats	Norg
Toponiem	Esweg
Gemeente	Noordenveld
Provincie	Drenthe
Kaartblad	12A
Oppervlakte plangebied	1,9 ha
Oppervlakte onderzoeksgebied	WP1: 200m ² WP2: 108m ² WP3: 68m ² Totaal: 376m ² = circa 3,3% van het plangebied in fase 1
Onderzoeksmelding	42951
Onderzoeken (gereedmelding)	Afmelden volgt bij de volgende fase
Vondstmelding	415859
Huidig gebruik	Bewoning en tuin
Archeoregio	1, Drents Zandgebied
Bevoegd Gezag	Gemeente Noordenveld. Het Drents Plateau treedt als namens de gemeente op als bevoegd gezag.
Uitvoeringsperiode veldwerk	September 2010
Beheerder en plaats documentatie	ARCADIS Nederland BV, Locatie Assen Na deponering het noordelijk archeologisch depot te Nuis

Afbeelding 1.1
Ligging van het plangebied
(in rood)

1.2.2

HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

Op dit moment staan er woningen in het plangebied. Deze zullen worden gesloopt, waarna nieuwbouwwoningen zullen worden gebouwd. De nieuwbouwhuizen komen parallel aan de straat te staan.

1.2.3

BODEMVERSTORENDE ACTIVITEITEN

De huidige bebouwing zal worden gesloopt ten gunste van de geplande nieuwbouw. Zowel de sloop als de bouw brengt bodemverstorende activiteiten met zich mee. Omdat de nieuwe woningen op een enigszins andere locatie zal worden gebouwd zal bij het bouwrijp maken van de grond zal tot op het gele dekzand de grond worden verwijderd.

1.2.4

ONDERZOEKSDOEL

Het doel van het proefsleuvenonderzoek is het in het booronderzoek geformuleerde verwachtingsmodel te toetsen en zo nodig aan te vullen. Hiertoe dienen (eventuele) archeologische resten in het plangebied te gedocumenteerd en gewaardeerd te worden. Het onderzoek moet aantonen welke archeologische waarden waar aanwezig zijn, wat hun ouderdom, omvang en conserveringstoestand is en in hoeverre de resten verstoord zijn. Op basis van de gegevens moet een verantwoord selectiebesluit kunnen worden genomen over de behoudenswaardigheid van het terrein.

HOOFDSTUK

2 Verwachtingsmodel

2.1

INLEIDING

In onderstaande subparagrafen zal het verwachtingsmodel worden weergegeven dat afkomstig is uit het uitgevoerde verkennende booronderzoek³ en het Programma van Eisen⁴. Voor de verschillende archeologische perioden, zie tabel 2.1.

Tabel 2.1

Tabel met de
archeologische periodes.

Bron: ABR

Periode	Begin	Einde
nieuwe tijd	1.500	heden
late middeleeuwen	1.050	1.500
vroege middeleeuwen	450	1.050
Late Romeinse tijd	270	450
Midden Romeinse tijd	70	270
Vroeg Romeinse tijd	12 v. Chr.	70
late ijzertijd	250 v. Chr.	12 v. Chr.
midden ijzertijd	500 v. Chr.	250 v. Chr.
vroege ijzertijd	800 v. Chr.	500 v. Chr.
late bronstijd	1.100 v. Chr.	800 v. Chr.
midden bronstijd	1.800 v. Chr.	1.100 v. Chr.
vroege bronstijd	2.000 v. Chr.	1.800 v. Chr.
neolithicum	5.300 v. Chr.	2.000 v. Chr.

2.2

VERWACHTINGSMODEL

Het onderstaande verwachtingsmodel is overgenomen uit het Programma van Eisen. Het verwachtingsmodel van het voorliggende verkennende booronderzoek bevat een algemene verwachting omtrent datering en complextype vanaf paleolithicum tot de nieuwe tijd. Op basis van vondsten in de omgeving is een specifieke verwachting voor (nederzettingen)resten van de steentijd, Romeinse tijd en vooral middeleeuwen en nieuwe tijd. Vanaf de laat-paleolithicum kunnen sporen zoals haardkuilen worden verwacht. Vanaf de midden-neolithicum kunnen huisplattegronden en andere aan een erf gerelateerde sporen en structuren (spiekers, hutkommen, kuilen, greppels en dergelijke) worden verwacht.

De aanwezigheid van dit esdek kan eventuele onderliggende archeologische waarden hebben beschermd tegen latere bodemingrepen. De conservering van organische en ijzeren objecten zal, met uitzondering van vondsten onder het grondwaterpeil, overwegend slecht zijn. Objecten van brons, (half)edelmetalen en andere anorganische voorwerpen kunnen wel

³ Kluit 2009.

⁴ Benjamins en Akkerman 2010.

goed geconserveerd zijn gebleven, voor zover zij na depositie en bij latere ontginning niet verder zijn beschadigd.

2.3

PROGRAMMA VAN EISEN

Het Proefsleuvenonderzoek is conform het door I. Benjamins en E. Akkerman van ARCADIS geschreven Programma van Eisen uitgevoerd.⁵ Het veldwerk en de uitwerking van het project zijn conform het protocol IVO-proefsleuven van KNA-versie 3.1 uitgevoerd.

2.3.1

ONDERZOEKSVRAGEN

De onderzoeksvragen zijn primair op gericht om de aard, ouderdom en fysieke kwaliteit van een eventuele vindplaats vast te stellen en daarmee een waardering ten behoeve van een selectieadvies mogelijk te maken.

- Bevinden zich archeologische resten in het plangebied?
- Zo ja, wat is de aard, datering en fysieke kwaliteit van de aangetroffen archeologische resten?
- Op welke diepte bevinden zich de aangetroffen archeologische resten?
- Wat is de stratigrafie van het bodemprofiel?
- Wat is de datering van het esdek?
- Wat zeggen de profielopbouw, de datering van het esdek en de eventuele archeologische resten over de landschappelijke ontwikkeling van dit gebied?

⁵ Benjamins en Akkerman 2010

HOOFDSTUK

3 Veldonderzoek

3.1**OPZET**

Er zijn drie sleuven aangelegd gelegen tussen de straten Hekakkerstraat, Dorpshuisstraat, Esweg en Vreding (zie bijlage 2 voor het puttenplan).

De methode van aanleg van de drie proefsleuven is gelijk: De bodem is laagsgewijs ontgraven tot op het sporenvlak. De onderzijde van het esdek is met de metaaldetector onderzocht. Deze worden verwacht in of onder de zogenaamde 'mollenlaag'.

Wanneer er geen sporen worden aangetroffen is doorgegraven tot op een diepte waar geen vondsten meer worden verwacht: de top van het intacte dekzand.

Het veldwerk is uitgevoerd in september 2010.

3.2**RESULTATEN****3.2.1****BODEMOPBOUW**

Omdat de bodem in de drie werkputten er nagenoeg hetzelfde uitziet is in onderstaande volstaan met de beschrijving van een enkel profiel. In alle werkputten is het esdek aanwezig.

De bodem ziet er als volgt uit (zie afbeelding 3.1):

- 0-80 cm –mv. Het esdek bestaand uit sterk humeus matig siltig zand met een donkerbruine kleur.
- 80-90 cm –mv. verstoorde laag met bioturbatie.
- 90-100 cm –mv. C-horizont met een licht gele tot grijze kleur en brokken lemiger zand met keien en brokken natuurlijk vuursteen.

Het oorspronkelijke bodemprofiel bestaande uit de E, B-horizont is in de werkputten niet meer aanwezig. Bij de aanleg en gebruik van de es zijn deze horizonten in het esdek opgenomen. In het esdek in de drie werkputten zijn geen onderscheidende sublagen te herkennen in het esdek.

Onder het esdek in de verstoorde laag en in de C-horizont zijn diverse sporen in de werkputten aangetroffen (zie 3.2.2).

Afbeelding 3.1

Bodemopbouw in sleuf 2

profiel 1:

Beschrijving naast de
corresponderende laag

- Stort

-----Maaiveld-----

- Esdek

-
- Bioturbatielaag

-
- C-horizont, dekzand

3.2.2

GRONDSPOREN EN VONDSTEN

Werkput 1

Onder het esdek in de verstoorde laag en in de C-horizont zijn diverse sporen aangetroffen. Spoor 1 is een recente ronde verstoring met humeus zwart bruin zand van 1 meter in doorsnede. Deze verstoring is 1,4 meter diep vanaf het aangelegde vlak in de C-horizont. Spoor 2 begint in de verstoorde laag, is rond en 2,5 m in doorsnede (zie afbeelding 3.2). Met een diepte van 3 m onder het aangelegde vlak is het waarschijnlijk een waterput. In het centrum van spoor 2 ligt een concentratie van 80 cm in doorsnede met een hoge dichtheid aan houtskool (doorspikkeld) en al het aardewerk. Het aardewerk dateert uit de ijzertijd – Romeinse tijd (zie hoofdstuk 4). Het aardewerk is niet verrold en het betreft deels grote fragmenten. Om deze humeuze kern van 80 cm ligt een circa 20 cm brede band die heterogeen is doorspikkeld met houtskool. Om het gehele spoor bevindt zich een dunne

band van minder dan 10 cm geel zand. Enkele decimeters onder het sporenvlak is de bodem heterogeen gevlekt: de waterput is dichtgegooid met grond en afval.

Afbeelding 3.2

Werkput 1, spoor 2:
waterput

Naast een grote hoeveelheid aardewerk uit de ijzertijd – Romeinse tijd, waarbij de meerderheid van het materiaal dateert uit de Vroeg Romeinse tijd, zijn enkele fragmenten uit de vroege en midden ijzertijd aangetroffen. Ook zijn verbrande brokken (kei)leem in de put aangetroffen. Mogelijk is dit keileem afkomstig uit een huis waar het als vloerniveau bij een haardplaats is verhit.

Spoor 3 steekt in de putwand en is, voor zover zichtbaar 1,5 m in doorsnede. Ook in dit spoor is aardewerk uit de ijzertijd – Romeinse tijd aangetroffen. Het is mogelijk dat het ook hier om een waterput gaat. Voor een afvalkuil is het spoor te diep (meer dan 1,5 meter – vlak).

Spoor 4 en 5 zijn sporen uit de nieuwe tijd en daarom vervallen. Sporen 6, 7 en 8 zijn zeer recente verstoringen (zeer scherp omlijnde vlekken met verschillende kleuren) en daarom vervallen.

Sporen 9, 10, 11 en 13 zijn mogelijke paalkuilen maar bevatten geen aardewerk.

Werkput 2

De bodemopbouw is hetzelfde als in werkput 1. Aan de westzijde van de werkput zijn 3 paalgaten aanwezig. Daar aan grenzend is weer een rond spoor (5) van 1,5 m in doorsnede en 1,4 m diep gevonden met veel aardewerk. Het is een recent spoor waarin veel aardewerk is aangetroffen. Circa 10 meter oostelijker is een grillig gevormd spoor van 2 meter doorsnede aangetroffen (S6). In S6 is een boring gezet waaruit bleek dat het spoor 1,1 meter – vlak diep is. De overgang van het spoor naar het dekzand is zeer scherp. Ook dit spoor is recent en ook hier wordt aardewerk aangetroffen.

Sporen 2, 7, 8, 9, 10 en 11 zijn vervallen omdat het gaat om recente verstoringen.

Sporen 12, 14, 15, 16, 17 en 18 zijn mogelijke paalkuilen met soms aardewerk (sporen 16 en 17). Het is mogelijk dat de sporen 14, 15, 16 en 17 de hoek vormen van een huisplattegrond (zie afbeeldingen 3.3). De plattegrond verdwijnt in het zuiden in de putrand. Uitbreiding van de put is niet mogelijk: de werkput ligt te dicht bij de huidige bebouwing.

Afbeelding 3.3

Sporen 14, 15, 16 en 17
werkput 2: deel van een
mogelijke huisplattegrond

Werkput 3

De bodemopbouw is overeenkomstig met werkput 1 en 2: een esdek op een mollen/bioturbatielaag op dekzand. De oorspronkelijke bodemopbouw (A, E en B-horizont) is verdwenen en opgenomen in het esdek (Aan-horizont). Er zijn geen sporen of archeologische indicatoren aangetroffen.

HOOFDSTUK

4 Vondsten

4.1**ALGEMEEN**

Het aardewerk is gedetermineerd door H.H. Bürmann, aardewerkspecialist van het ARC. Zijn verslag is in onderstaande integraal opgenomen. Afbeeldingen 4.1 en 4.2 laten een voorbeeld zien van twee vondsten.

4.2**AARDEWERK**4.2.1**INLEIDING EN WERKWIJZE**

Tijdens het proefsleuvenonderzoek te Norg aan de Esweg is een hoeveelheid handgevormd prehistorisch aardewerk (inclusief inheems Romeins) geborgen. De aantallen en het gewicht van dit aardewerk zijn per vondstnummer in een database genoteerd. De totale hoeveelheid scherven bedraagt 229 stuks, met een gezamenlijk gewicht van 6.356,8 gram. Al dit prehistorische aardewerk is gescand en de gegevens over potdeel (rand, wand of bodem), versiering, globale datering en eventuele bijzonderheden zijn in een database opgenomen (zie tabel). Daarbij zijn meerdere rand- of bodemfragmenten die duidelijk afkomstig zijn van één pot als een geteld.

4.2.2**CONSERVERING**

De condities van het aardewerk kunnen door processen als gevolg van bodemgesteldheid, waterhuishouding en bioturbatie zijn beïnvloed. Daarnaast zal ook de opgraving zelf, het bergen, wassen, drogen, verpakken en transporteren een nadelige invloed op het aardewerk hebben. Dit zal zich vooral door recente of 'verse' breuken kenmerken. De kwaliteit van het aardewerk in dit vondstcomplex is over het algemeen zeer goed. De fragmentatie van het aardewerk van dit vondstcomplex is gering. Het gemiddelde gewicht (het gewicht gedeeld door het aantal scherven) van de scherven is 27,8 gram. Dit is voor een nederzettingscontext aan de hoge kant.

In een nederzettingscontext zal het merendeel van het aardewerk in het bodemarchief terecht komen als het al gebroken is en wordt weggegooid. Individuele potten worden daarom ook vaak door één of slechts enkele scherven gerepresenteerd. De mate van fragmentatie en de (in)completeheid van het oorspronkelijke materiaal zijn onder andere een gevolg van het feit of het aardewerk voor kortere of langere tijd op het oppervlak ligt. Vertrapping of vertreding (*trampling*) kan ervoor zorgen dat scherven in de loop der tijd

vergruizen en zelfs geheel vergaan. Het dumpen van kapot vaatwerk in speciale afvalkuilen zal zijn weerslag hebben compleetheid van het materiaal.

Het merendeel van het aardewerk van dit vondstcomplex (161 scherven met een gezamenlijk gewicht van 4503,9 gram) is afkomstig uit één spoor (put 1 spoor 2). Daarnaast komt een grote hoeveelheid aardewerk uit put 2 spoor 5 (51 scherven met een gezamenlijk gewicht van 1588,8 gram). Behalve van een geringe fragmentatie is er hierbij ook sprake van een grotere mate van compleetheid van enkele potten in deze twee sporen.

4.2.3

DATERING

Om het aardewerk typochronologisch in te kunnen delen en er daarmee een relatieve datering aan toe te kennen, moet het een bepaalde hoeveelheid kenmerken bezitten. De potvorm en de versieringsmotieven en -technieken zijn hierbij de meest belangrijke kenmerken. Het baksel, de magering en de wandafwerking spelen ook een rol, maar in veel mindere mate. Op grond van één van deze laatste kenmerken zal nooit een betrouwbare datering gegenereerd kunnen worden. Alleen in combinatie met andere kenmerken kan een meer of minder betrouwbare datering worden verkregen. Aan 17 individuele potten kan zo met enige mate van zekerheid een datering worden toegekend. Hiervan zijn 13 te dateren in Romeinse Tijd. Op één na zijn alle goed dateerbare randfragmenten afkomstig uit de twee eerder genoemde sporen.

Put 1 spoor 2

Dit spoor bevat potten die te dateren zijn in de Vroeg- en Midden-Romeinse Tijd. Zo bevat het fragmenten van een middelgrote halsloze pot met een bolle schouder en een korte naar buiten staande rand, vergelijkbaar met Taayke's type Gw5a.⁶ Dit dateert uit de Vroeg-Romeinse Tijd. Eén randfragment van een nauwmondige pot met een conische schouder en een naar buiten staande rand is vergelijkbaar met type Ge6. Deze is in de Midden-Romeinse Tijd te dateren. Er is een randfragment aangetroffen van een kleine pot met een korte concave hals en iets verdikte afgeplatte rand, die vergelijkbaar is met het type K1 en is te dateren in de Late IJzertijd of Vroeg-Romeinse Tijd. Er zijn randfragmenten van twee kleine halsloze potten met een verdikte afgeplatte rand vergelijkbaar met het type K2. Dit type is dateerbaar in de Vroeg-Romeinse Tijd.

Naast deze Romeinse fragmenten bevat dit spoor fragmenten van twee licht biconische potten vergelijkbaar met type G0. Deze zijn in de Vroege IJzertijd te dateren. Tevens zijn fragmenten van twee potten met een eenvoudige korte rand aangetroffen met vrijwel geen of een korte hals, die vloeiend overgaat naar de schouder, overeenkomstig met type G3. Deze zijn dateerbaar in de Midden-IJzertijd. Er is een fragment gevonden van een schaal met een aan de buitenzijde afgeplatte rand. Het fragment is echter te klein om het typologisch goed te kunnen indelen.

Put 2 spoor 5

Dit spoor bevat potten uit de Vroeg-Romeinse Tijd. Er zijn fragmenten van vijf middelgrote potten aangetroffen, die een naar buiten staande enigszins verdikte rand hebben,

⁶ Taayke, 1996.

vergelijkbaar met type Gw5. Hierbij is er een die is voorzien van een streepbandversiering van twee horizontale groeven op de overgang van hals naar schouder.

Overig materiaal

Uit put 2 spoor 6 is een randfragment afkomstig vergelijkbaar met type Gw5. Het gaat hierbij om een naar buiten buigende rand, die gefacetteerd is. De rest van het materiaal is dusdanig gefragmenteerd, dat er geen potvormen uit kunnen worden herleid. Aardewerkkenmerken zoals magering en wandafwerking zijn vrij uniform en kunnen in verschillende perioden voorkomen. Van deze fragmenten is daarom geen nadere datering te geven dan dat het uit de IJzertijd of Romeinse Tijd afkomstig is. Naast het vaatwerk is één fragment van een aardewerken lepel aangetroffen. Een vergelijkbare nagenoeg complete lepel is aangetroffen in Borger.⁷ Deze kan zowel uit de IJzertijd als uit de Romeinse Tijd dateren.

4.2.4

CONCLUSIES

De aangetroffen resten van handgevormde prehistorisch aardewerk verkeren in zeer goede staat. Het materiaal is relatief compleet en weinig gefragmenteerd voor aardewerk afkomstig uit een nederzettingcontext. Het merendeel van de fragmenten die goed te dateren zijn, zijn afkomstig uit de Vroeg-Romeinse Tijd.

Daarnaast zijn enkele fragmenten aangetroffen die uit de Vroege- en Midden-IJzertijd dateren. Deze fragmenten zijn echter afkomstig uit een context waarin voornamelijk Vroeg-Romeinse resten zijn aangetroffen.

De andere fragmenten zijn niet nader te dateren dan als IJzertijd-aardewerk of inheems-Romeins aardewerk. Kenmerken zoals magering en wandafwerking zijn dusdanig uniform, dat er op grond daarvan geen indicatie voor een datering is. Hierdoor bevat het te weinig specifieke kenmerken om een nauwkeurige datering aan te kunnen geven.

4.2.5

LITERATUUR

Taayke, E., 1996. Die einheimische Keramik der nördlichen Niederlande 600 v. Chr. Bis 300 n. Chr, Teil II: Nord-Drenthe. Rijksuniversiteit Groningen (diss.).

A Ufkes, 2009. Een archeologische opgraving op plangebied 'Daalkampen II' fase 1 te Borger, gemeente Borger-Odoorn (Dr.), Groningen (ARC-Publicaties 189). p. 93-101.

⁷ Ufkes, 2009 p. 98, afb.4.4.

Tabel 4.1

Resultaten aardewerk studie

put	vlak	vak	spoor	vondstnr.	aantal	gewicht	randen	bodems	verbrand	kookresten	versiering	datering	bijzonderheden
1	1		2	280	3	54,6						IJT-ROM	
1	1		2	294	20	425,9						IJT-ROM	
1	1		2	1780	92	1.813,5	4					MIJT+ROM	
1	1		2	1781	38	2.140,8	5	1		2		VIJT+ROM	
1	1		2	1782	8	68,6	2					1 ^e n Chr.	
1	1		3	1822	6	106,3				1		IJT-ROM	fragment lepel
1	1		6	281	1	12,6				1		IJT-ROM	
1		10		293	1	25,8						IJT-ROM	
2	1		5	337	1	69,1	1					1 ^e n Chr.	
2	1		5	339	50	1.519,7	4			5	1	1 ^e n. Chr.	
2	1		6	338	5	65,5	1					1 ^e n. Chr.	
2	1		16	1783	2	38,7						IJT-ROM	
2	1		17	292	2	15,7						IJT-ROM	

Afbeelding 4.1
Aardewerk rand. Vroeg
Romeins

Afbeelding 4.2
Fragment aardewerken
lepel. Datering: ijzertijd –
Romeinse tijd.

HOOFDSTUK

5 Onderzoeksvragen, conclusies en aanbevelingen

5.1

ONDERZOEKSVRAGEN

De onderzoeksvragen zijn primair op gericht om de aard, ouderdom en fysieke kwaliteit van een eventuele vindplaats vast te stellen en daarmee een waardering ten behoeve van een selectieadvies mogelijk te maken.

- Bevinden zich archeologische resten in het plangebied?

Ja, er is een deel van een nederzetting uit de IJzertijd – Romeinse Tijd aangetroffen. Het meeste dateerbare materiaal dateert uit de Vroeg-Romeinse tijd. De resten bestaan uit aardewerk in twee mogelijke waterputten, paalkuilen en een afvalkuil.

- Zo ja, wat is de aard, datering en fysieke kwaliteit van de aangetroffen archeologische resten?

De aangetroffen resten van handgevormd prehistorisch aardewerk verkeren in zeer goede staat. Het materiaal is relatief compleet en weinig gefragmenteerd voor aardewerk afkomstig uit een nederzettingcontext. Er lijkt hierbij sprake te zijn geweest van deponering in afvalkuilen, waterputten en paalkuilen. Het merendeel van de fragmenten die goed te dateren zijn, zijn afkomstig uit de Vroeg-Romeinse Tijd. Bij het aanleggen van de es in waarschijnlijk de vroege middeleeuwen is het leefniveau uit de Vroeg Romeinse tijd verstoord. Daardoor zijn alleen delen van diepere nederzettingssporen bewaard gebleven (kuilen, waterputten en paalkuilen).

Daarnaast zijn enkele fragmenten aangetroffen die uit de vroege- en midden-ijzertijd dateren. Deze fragmenten zijn echter afkomstig uit een context waarin voornamelijk Vroeg-Romeinse resten zijn aangetroffen.

De andere fragmenten zijn niet nader te dateren dan als ijzertijd-aardewerk of inheems-Romeins aardewerk. Kenmerken zoals magering en wandafwerking zijn dusdanig uniform, dat er op grond daarvan geen indicatie voor een datering is. Hierdoor bevat het te weinig specifieke kenmerken om een nauwkeurige datering aan te kunnen geven.

Er zijn geen organische resten aangetroffen.

- Op welke diepte bevinden zich de aangetroffen archeologische resten?

In de werkputten bevindt de sporenlaag zich op ongeveer 1,0 m –mv. (11,8m + NAP). Deze laag bevindt zich (vrijwel) direct onder het esdek in de top van de C-horizont (dekzand).

- Wat is de stratigrafie van het bodemprofiel?
 - 0-80 cm -mv. Het esdek bestaand uit sterk humeus matig siltig zand met een donkerbruine kleur.
 - 80-90 cm -mv. laag met bioturbatie van de es.
 - 90-100 cm -mv. C-horizont met een licht gele tot grijze kleur en brokken lemiger zand met keien en brokken natuurlijk vuursteen.

- Wat is de datering van het esdek?

In het esdek zelf zijn geen vondsten aangetroffen. Theo Spek⁸ typeert de es van Norg als een type A. Deze worden beschouwd als de oudste ontginningen, die mogelijk terug kunnen gaan tot in de Romeinse tijd, hoewel de meeste essen van dit, kleinschalige, type dateren uit de vroege middeleeuwen (8^e / 9^e eeuw).

- Wat zeggen de profielopbouw, de datering van het esdek en de eventuele archeologische resten over de landschappelijke ontwikkeling van dit gebied?

De chronologische ontwikkeling van het landschap:

- o De enkele oudere aardewerk scherven uit de vroege en midden ijzertijd wijzen op gebruik van het gebied in deze perioden. Er zijn echter geen verdere resten uit deze perioden aangetroffen zodat de aard van het gebruik niet kan worden vastgesteld.
- o In de ijzertijd – Midden Romeinse tijd heeft in het plangebied een nederzetting gelegen. Er zijn twee mogelijke waterputten, een afvalkuil en paalgaten (waarvan een deel mogelijk onderdeel van een huisplattegrond vormen).
- o Na het verlaten van de nederzetting in de Vroeg- of Midden Romeinse tijd wordt op een onbekend moment het terrein in gebruik genomen als akker(es). Spek stelt dat de meeste essen van type A in de 8ste/9de eeuw in gebruik zijn genomen. Echter, sommige van deze essen gaan terug op de vroeg Romeinse tijd.
- o Na eeuwen in gebruik te zijn geweest als es zijn in de jaren 60 van de 20^e eeuw huizenblokken op het terrein gebouwd.

5.2

VERGELIJKING AANGRENZEND ONDERZOEK

Binnen het plangebied zijn geen AMK-terreinen gelegen. Ten noorden van het plangebied ligt wel de kern van het esdorp Norg, met een hoge archeologische waarde (AMK terrein 14006). De vroegste sporen dateren uit de vroege middeleeuwen. De kerk in het centrum ervan heeft twee houten voorgangers, zo bleek uit onderzoek in 1969, en is daarom weergegeven als terrein van zeer hoge archeologische waarde (14016). De AMK-terreinen zijn ook weergegeven in bijlage 3.

Binnen het plangebied zijn nederzettingenresten uit de vroege middeleeuwen aangetroffen tijdens het aanleggen van een funderingssleuf in de jaren '60 van de twintigste eeuw (waarneming 214026). Het gaat hierbij om een waterput met houten eiken beschoeiing, waarin aardewerk uit de vroege middeleeuwen werd aangetroffen.

In de omgeving van het plangebied zijn waarden bekend vanaf de Romeinse tijd tot en met de nieuwe tijd. Het betreft een tiental waarnemingen in Archis, die zijn opgenomen in de onderstaande tabel. Nummers 214107 en 214177 lijken dezelfde vondst te betreffen.

Tabel 5.1

Waarnemingen in en om het plangebied (de vetgedrukte nummers liggen binnen het plangebied). Bron: Archis II

Nummer	Coördinaten	Omschrijving	Datering
537	227.040/ 564.200	Aardewerk	Middeleeuwen
45483	227.500/ 564.450	Gouden munt of muntgewicht; pijpfragmenten	Late middeleeuwen – nieuwe tijd
214025	227.110/ 565.070	Spinsteen	Onbekend
214026	227.210/ 564.630	Waterput met aardewerk	Vroege middeleeuwen
214089	226.370/ 564.200	Vuurstenen schrabber	Neolithicum
214101	227.350/ 564.600	Munt	Middeleeuwen
214102	227.510/ 564.660	Mogelijk koperen Romeinse munt	Laat Romeinse tijd
214107	226.650/ 564.950	Kogelpot	Middeleeuwen

⁸ Spek, Het Drentse Esdorpenlandschap, 2004

214177	266.650/ 564.950	Kogelpot	Middeleeuwen
214181	227.475/ 564.575	Sestertius van Antoninus Pius/Marcus Aurelius ad 138-180.	Midden Romeinse tijd
238691	227.000/ 564.920	2 houten voorgangers van de huidige kerk; skeletten; funderingen; aardewerk, glas.	Middeleeuwen

Binnen het plangebied vonden niet eerder archeologische onderzoeken plaats die zijn opgenomen in Archis II. Ten noordwesten ligt een zone (Oosterveld) die een aantal keer is onderzocht, door zowel ARC als de Grontmij. Uit de booronderzoeken blijkt dat het esdek ter plaatse “voldoende aanwezig” was en daarom werd proefsleuvenonderzoek aanbevolen. Deze proefsleuvenonderzoeken zijn nog niet uitgevoerd.

5.3

CONCLUSIES

Bij het aanleggen van de es in waarschijnlijk de vroege middeleeuwen⁹ is het oorspronkelijke leefniveau uit de Vroeg Romeinse tijd verstoord. Daardoor zijn alleen de diepere nederzettingssporen bewaard gebleven (waterputten en de onderzijde van paalkuilen).

In het esdek zelf zijn geen archeologisch vondsten dateerbare vondsten aangetroffen. Theo Spek typeert de es van Norg als een type A. Deze worden beschouwd als de oudste ontginningen, die mogelijk terug kunnen gaan tot in de Romeinse tijd, hoewel de meeste essen van dit, kleinschalige, type dateren uit de vroege middeleeuwen (8^e/9^e eeuw).

Na het verlaten van de nederzetting aan de Esweg in Norg in de midden Romeinse tijd wordt op een onbekend moment het terrein in gebruik genomen als akker(es). Na eeuwen in gebruik te zijn geweest als es, zijn in de jaren 60 van de 20^e eeuw huizenblokken op het terrein gebouwd.

5.3.1

SYNTHESE

Rond de vijfde of de zesde eeuw v. Chr. zette een droog klimaatoptimum in, dat zijn piek bereikte rond 50 voor Chr. Veel oorspronkelijke nederzettingenlocaties waren droger dan tegenwoordig en kunnen sindsdien zelfs met een laagje veen overgroeid zijn geraakt. Het milieu is na het begin van de jaartelling geleidelijk weer vernat, een proces dat zich tot circa de 7^e-8^e eeuw voortzet. Op grond van een toename van het bos en een afname van de menselijke invloed op het landschap tot circa 400 kan hetzij een afname van de bevolkingsdichtheid worden geconcludeerd, een concentratie van het landgebruik of een combinatie van beide.

Er is in de regio niet heel veel bekend uit de Romeinse tijd: dateerbare vondsten en grondsporen zijn tamelijk schaars. De Romeinse invloed is in ieder geval heel beperkt gebleven; al is er zeker sprake van handelsverkeer. Uit de schaarse boerderijplattegronden en botresten blijkt dat veehouderij nog steeds een belangrijke rol heeft gespeeld. De bekende nederzettingen uit deze tijd op het Drents Plateau lagen, net als in de vroege en midden-ijzertijd geconcentreerd op de grotere, hooggelegen keileemplateaus. Volgens Spek (2004: pp. 355) had men ook in deze periode een voorkeur voor sterk lemige keileemgronden; de

⁹ Spek, Het Drents Esdorpenlandschap, 2004.

meeste nederzettingen lagen op een sterk lemige moderpodzolgrond met keileem tussen 40 en 120 cm diepte (Y23x) of op een nadien gepodzoleerde variant hiervan, een veldpodzolgrond (Hn23x), zoals in Roden-West veel voorkomt. Spek (2004: p. 156) postuleert dat de meeste nederzettingsterreinen uit de Romeinse tijd in de ondergrond van de huidige essen liggen. Dit blijkt Norg Esweg te kloppen en ook voor de meest nabij gelegen bekende nederzetting uit deze periode: de door ARCADIS in 2007 gevonden Vroeg Romeinse nederzetting te Westervelde.¹⁰ Ook deze op 1 km gelegen nederzetting lag net buiten de kern van het latere esdorp. Beide nederzettingen liggen onder een dik esdekpakket en hoewel het oorspronkelijke leefniveau is opgenomen in het esdek zijn diepere sporen en vondsten nog aanwezig.

Volgens Waterbolk verplaatsten deze nederzettingen uit de Vroeg Romeinse tijd zich herhaaldelijk. Vanaf de negende eeuw was er sprake van meer permanente bewoning op de locatie van de esdorpen. Volgens Waterbolk kan het zijn dat de vierkante grondvorm van onder andere de dorpen Norg, Vries, Emmen, Zeijen, Hesselte en Noordlaren uit de Romeinse tijd stammen. De Celtic fields uit de ijzertijd zouden daar weer de voorloper van zijn. Omdat opgravingen in de genoemde dorpskernen ontbreken is deze theorie nog niet getoetst (Spek 2004)¹¹.

Alhoewel de in dit onderzoek opgegraven nederzettingsresten uit de Romeinse tijd dateren is het niet mogelijk om hiermee Waterbolks theorie te staven. De nederzetting is onder de es van Norg gelegen maar ligt ongeveer 370 meter van de dorpskern en dus buiten de vierkante grondvorm. Bewoningscontinuïteit van de Romeinse tijd tot en met de aanleg van de es is hier niet aan te tonen. De jongste vondsten van de nederzetting dateren uit de Midden Romeinse tijd. De datering van de eerste aanleg van de es is niet te bepalen door het ontbreken van dateerbare vondsten. Wat er na de Midden Romeinse tijd gebeurde met deze mensen blijft de vraag. Het is mogelijk dat door een veranderend klimaat men de voorkeur kreeg voor andere bodemtypes om op te wonen en wegtrok.

5.4

WAARDERING

Omdat nog maar 3,3% van fase 1 door middel van proefsleuven is onderzocht, zal nog minimaal 1,7% dienen te worden onderzocht. Dit is als gevolg van het niet krijgen van betredingstoestemming vooralsnog niet mogelijk. Wanneer ook de resterende 1,7 % is onderzocht zal het gehele gebied van fase 1 gewaardeerd worden. In combinatie met eveneens nog uit te voeren fase 2 kan de vindplaats goed worden gewaardeerd.

5.5

AANBEVELINGEN

Het gehele plangebied is nog niet onderzocht. Het is daarom niet mogelijk om een goede waardering te geven van de vindplaats. Wanneer het resterende deel van fase 1 is onderzocht, zal de vindplaats worden gewaardeerd.

De oorspronkelijke aanbeveling van het IVO blijft van kracht en het gehele plangebied van fase 1 en 2 zal moeten worden onderzocht door middel van proefsleuven.

De implementatie van deze aanbevelingen is afhankelijk van het oordeel van het Bevoegd Gezag van de gemeente Noordenveld, hierin vertegenwoordigd door het Drents Plateau.

¹⁰ Akkerman, 2008

¹¹ Spek, Het Drentse Estdorpenlandschap, 2004

BIJLAGE 1

Bronnen

Kaartmateriaal:

- Grote Historische Atlas van Nederland. 1990. Deel 3 Oost-Nederland 1830-1855. Wolters-Noordhoff Atlasproducties.
- H.J. Versfelt. De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794. Groningen, 2003.
- Kadastrale Minuut 1832, www.watwaswaar.nl

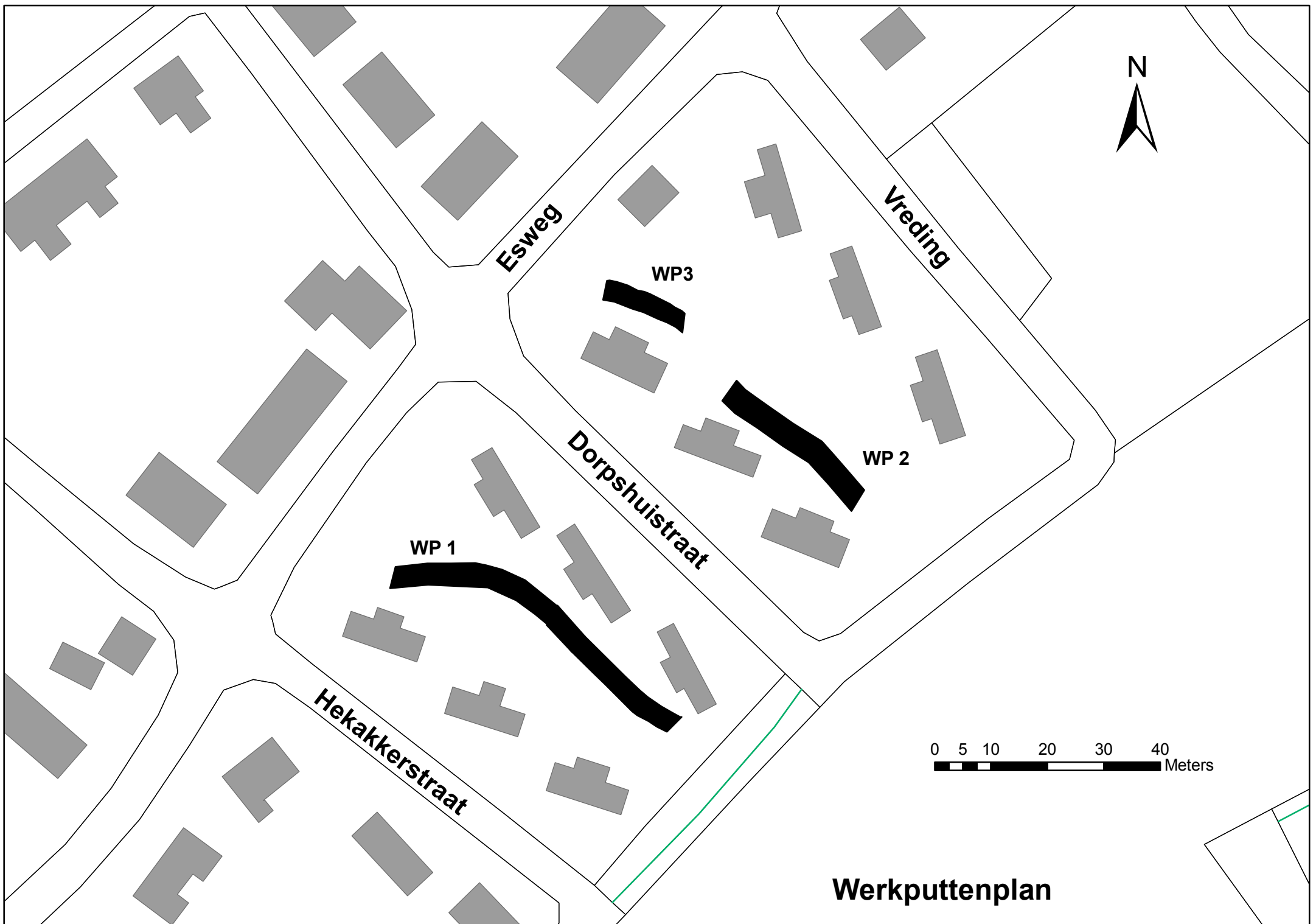
Archeologische kaarten en databestanden:

- Archeologische Monumenten Kaart (AMK), Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), Amersfoort, 2009.
- Archeologisch Informatie Systeem II (Archis II), Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), Amersfoort, 2005.
- Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden 3^e generatie (IKAW), Rijksdienst voor Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), 2008.
- Beleidskaart archeologie gemeente Dinkelland.

Overige bronnen

- Akkerman, E.N., Archeologische begeleiding zandpaden Westervelde, ARCADIS, 2007
- Benjamins, I. & E. Akkerman, *Programma van Eisen proefsleuven Esweг Norg*, 2010.
- Kluit, J., *Inventariserend veldonderzoek archeologie Norg Esweг*, Arcadis-rapport
- Spek, T., Het Drentse esdorpen landschap. 2004

BIJLAGE 2 Puttenkaart

BIJLAGE 3 Veldtekening

Colofon

PROEFSLEUVENONDERZOEK ARCHEOLOGIE NORG ESWEG FASE 1 (DRENTHE)

OPDRACHTGEVER:

ACTIUM WONEN

STATUS:

Vrijgegeven

AUTEUR:

W.A. Ytsma MA

GECONTROLEERD DOOR:

Drs. E.N. Akkerman

VRIJGEGEVEN DOOR:

Drs. E.N. Akkerman

1 december 2010

075210919.0.2

ISBN: 978-90-8958-182-2

ARCADIS NEDERLAND BV

Zendmastweg 19

Postbus 63

9400 AB Assen

Tel 0592 392 111

Fax 0592 353 112

www.arcadis.nl

Handelsregister 9036504

©ARCADIS. Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitzonderingen door de wet gesteld, mag zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbenden niets uit dit document worden vervoelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, digitale reproductie of anderszins.